3ο Πανελλήνιο Συνέδριο:
«Το εκπαιδευτικό παιχνίδι και η τέχνη στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό»

Αξιοποιώντας το ημερολόγιο της φύσης σε πρακτικές ψυχογεωγραφικού παιχνιδιού: ένα νέο παιδαγωγικό εργαλείο στην περιβαλλοντική εκπαίδευση

Άννα Μαρία Καλή
Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
email: kali@uth.gr

Ίριδα Τσεβρένη
Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
email: itsevreni@uth.gr

Βόλος, Νοέμβριος 2022

Σκοπός της εργασίας

- Να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στο εργαλείο του ημερολογίου της φύσης και τα χαρακτηριστικά του.
- Να εστιάσουμε στο ημερολόγιο της φύσης ως ολιστική προσέγγιση της περιβαλλοντικής γνώσης.
- Να μελετήσουμε το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι και τα χαρακτηριστικά του.
- Να παρουσιάσουμε το νέο δημιουργικό παιδαγωγικό εργαλείο που διαμορφώνεται από την συνένωση των παραπάνω.
- Να προτείνουμε εκπαιδευτικές πρακτικές αξιοποίησής του.

Η παρατήρηση της φύσης

Η παρατήρηση του φυσικού κόσμου βρίσκεται στο επίκεντρο του έργου πολλών φιλοσόφων, επιστημόνων και καλλιτεχνών.

- Αριστοτέλης: Παρατήρηση του φυσικού κόσμου και καταγραφή των παρατηρήσεων αυτών.
- Κάρολος Δαρβίνος: Διεξοδική παρατήρηση του φυσικού κόσμου, καταγραφές και σχεδιασμός όντων.
- Vincent van Gogh: Η παρατήρηση της φύσης ως βασικός πόλος έμπνευσης της τέχνης του.
- Claude Monet: Παρατηρούσε τη φύση και ζωγράφιζε πληθωρικούς κήπους όπου και να βρισκόταν.

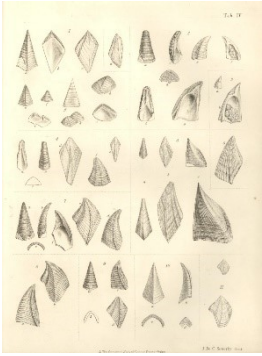

Darwin, C. R. 1851.
(Πηγή: http://darwin-online.org.uk/)

Van Gogh, V. 1889.
(Πηγή: https://www.metmuseum.org/)

Monet, C. 1900.
(Πηγή: https://www.claude-monet.com/)

Επίσης, σημαντικοί φυσιολάτρεις και ακτιβιστές προστασίας του φυσικού κόσμου κρατούσαν ημερολόγιο, όπου κατέγραφαν τις εμπειρίες τους (π.χ. J. Muir, H. D. Thoreau κ.λπ.)

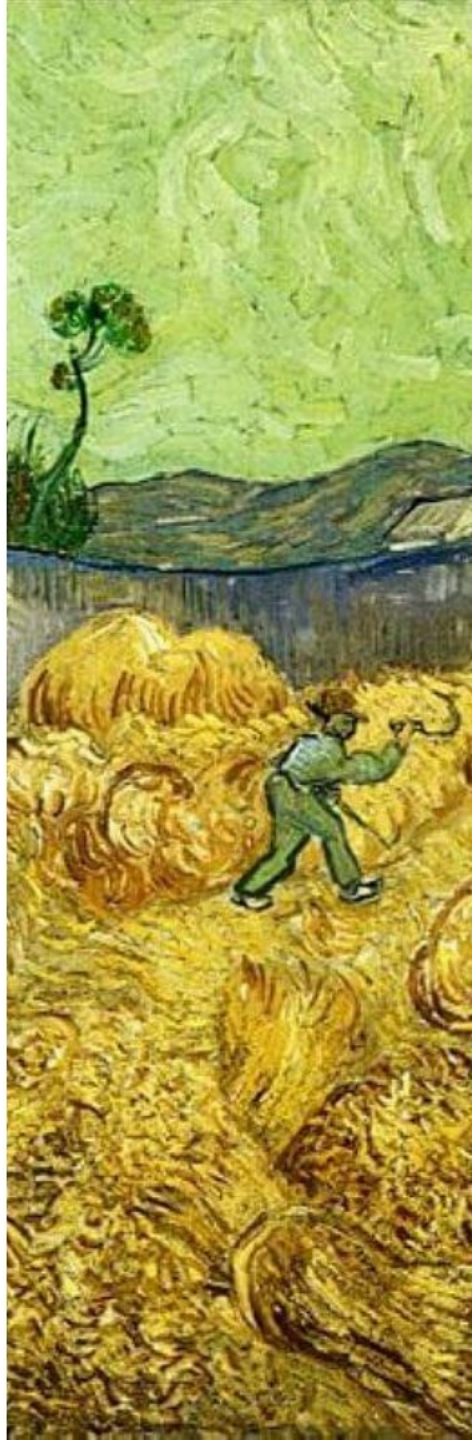

Το ημερολόγιο της φύσης

- Ενθαρρύνει την άμεση παρατήρηση και καταγραφή εντυπώσεων και σκέψεων στο φυσικό περιβάλλον (Τσεβρένη, 2021).
- Αναδεικνύει τη σφαιρικότητα της συναισθηματικής, ενσώματης και δημιουργικής προσέγγισης του φυσικού περιβάλλοντος (Tsevreni, 2021˙ Warkentin, 2011).
- Οξύνει την παρατηρητικότητα και οδηγεί σε καταγραφές αναπτύσσοντας την κριτική σκέψη (Τσεβρένη, 2021).
- Ενδυναμώνει την οικολογική συνείδηση (Cormell & Ivey, 2012).
- Αποσκοπεί στην ενίσχυση της συναισθηματικής και δημιουργικής συνάντησης με το φυσικό περιβάλλον (Cormell & Ivey, 2012).

Το ημερολόγιο της φύσης (ΙΙ)

Το ημερολόγιο της φύσης μπορεί να έχει ποικίλες μορφές και να περιλαμβάνει μερικά από τα παρακάτω στοιχεία:

- Κείμενα
- Επιστημονικές καταγραφές
- Ποιήματα
- Φωτογραφίες
- Αυθόρμητες σκέψεις
- Ηχογραφήσεις ήχων της φύσης
- Χάρτες

Η μέθοδος του ημερολογίου της φύσης έχει ως εξής:

1. Παρατήρηση περιβάλλοντος
2. Καταγραφή στο ημερολόγιο
3. Αναστοχασμός

(Πηγή: https://www.naturejournalingweek.com)

Το ημερολόγιο της φύσης αξιοποιείται ως παιδαγωγικό εργαλείο στο χώρο της εκπαίδευσης με σημαντικά αποτελέσματα ως προς την ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωση της οικολογικής συνείδησης των εκπαιδευομένων (Τσεβρένη, 2020˙ Tsevreni, 2021).

Το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι

- Το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι έχει τις ρίζες του στους καταστασιακούς. Οι καταστασιακοί ανήκαν στην Καταστασιακή Διεθνή που είχε σκοπό δράσης της την κατάργηση των ορίων μεταξύ τέχνης και καθημερινής ζωής. Επρόκειτο για ένα καλλιτεχνικό κίνημα που ασκούσε έντονη ριζοσπαστική κριτική στον καθημερινό τρόπο ζωής.

- Οι καταστασιακοί έφεραν στο προσκήνιο τη γέννηση ενός νέου επιστημονικού πεδίου, της ψυχογεωγραφίας, και πιο συγκεκριμένα τη *«μελέτη των εξειδικευμένων επιπτώσεων του γεωγραφικού περιβάλλοντος στα συναισθήματα και τις συμπεριφορές των ατόμων»* (Ντεμπόρ, 1957)

- Πρότειναν το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι, το οποίο σύμφωνα με αυτούς είναι το μέσο για την υπέρβαση του διαχωρισμού μεταξύ καθημερινής ζωής και τέχνης, ελευθερίας και πραγματικότητας (Ντεμπόρ, 1957).

- Το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι είχε την μορφή περιπάτου καθώς το κίνημα των καταστασιακών θεώρησε το περπάτημα στην πόλη ως μια μορφή αντι-τέχνης, που υπονομεύει την καπιταλιστική συγκρότηση της πόλης μέσα από τις αισθητικές και πολιτικές του προσεγγίσεις (Careri, 2017).

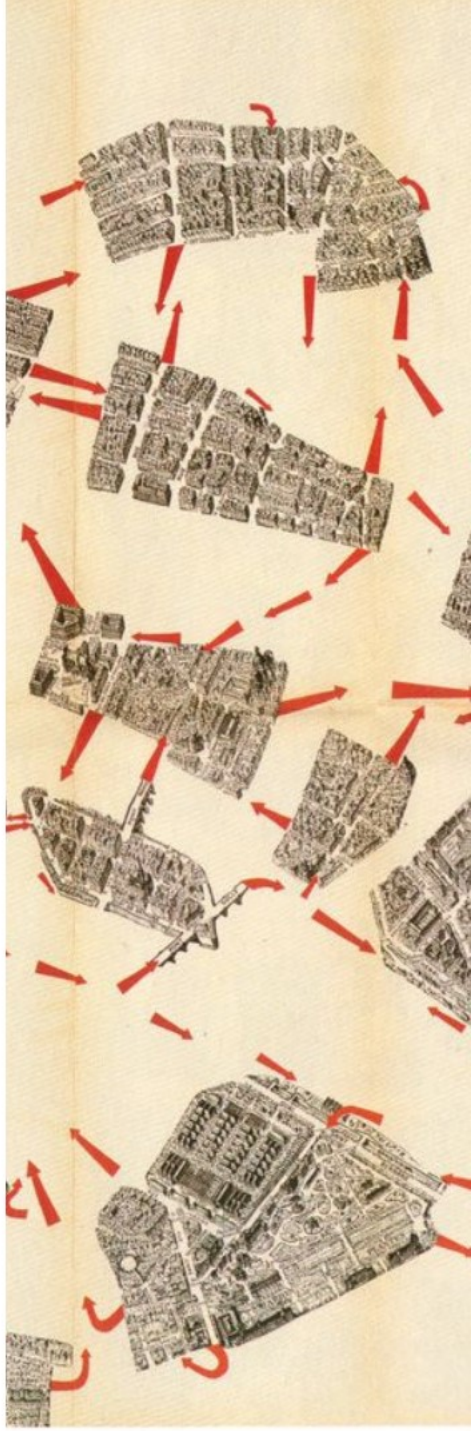

Το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι (ΙΙ)

Τα χαρακτηριστικά του ψυχογεωγραφικού παιχνιδιού/περιπάτου:

- Ο/η περιπατητής/ρια, «αφήνεται» ελεύθερος/η να χαθεί και να περιπλανηθεί στην πόλη παρατηρώντας τους τρόπους με τους οποίους βιώνει το αστικό περιβάλλον.
- Επικεντρώνεται στα συναισθήματα που του/της δημιουργούνται, χωρίς να εστιάζει στα ερεθίσματά που τα προκάλεσαν, αλλά στο ίδιο το συναίσθημα ως πράξη.
- Ο/η καθένας/μια μπορεί να βιώσει μια απροσδόκητη εμπειρία, αφού καλείται να γνωρίσει έναν γνωστό – συνήθως – τόπο με έναν διαφορετικό τρόπο (τεχνική «αστικής εξερεύνησης» “technique of rapid passage”, Ντεμπόρ, 1957).
- Σε αυτή τη «χαώδη» κατάσταση «αναδύεται η δημιουργικότητα αφού ο/η περιπατητής/ρια αμφισβητεί το υπάρχον σύστημα και επιθυμεί μια ριζοσπαστική αλλαγή» (Συλαίου, Λαγούδη & Χουντάση, 2015). Αυτή είναι η στιγμή που πραγματοποιούνται μικρές «ρωγμές», ικανές να φέρουν στην επιφάνεια έναν νέο κόσμο.
- Ο ψυχογεωγραφικός χάρτης: Οι καταστασιακοί ύστερα από τους ψυχογεωγραφικούς περιπάτους τους πραγματοποιούσαν χαρτογραφικές απεικονίσεις όπου παρουσιάζονταν οι «ψυχικές ατμόσφαιρες της πόλης» (Ντεμπόρ, 1957).

Οι ψυχογεωγραφικοί χάρτες

Η ελευθερία που παρέχεται κατά τη δημιουργία των ψυχογεωγραφικών χαρτών οδηγεί σε ποικίλα αποτέλεσματα.

Ένας ψυχογεωγραφικός χάρτης μπορεί να αποτελείται από:

- Αναπαραστάσεις διαδρομών
- Σκίτσα και ζωγραφιές στον χάρτη
- Κείμενα
- Σκέψεις συμμετεχόντων
- Φωτογραφίες
- Ηχογραφήσεις του αστικού τοπίου
- Υλικά από τον περίπατο

Ένας ψυχογεωγραφικός χάρτης μπορεί να έχει τόσο αναλογική μορφή, με κολλάζ φωτογραφιών, σκίτσων, κειμένων κ.λπ., όσο και ψηφιακή με την αξιοποίηση των τεχνολογικών μέσων. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα να συμπεριληφθούν ποικίλα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από τους περιπάτους.

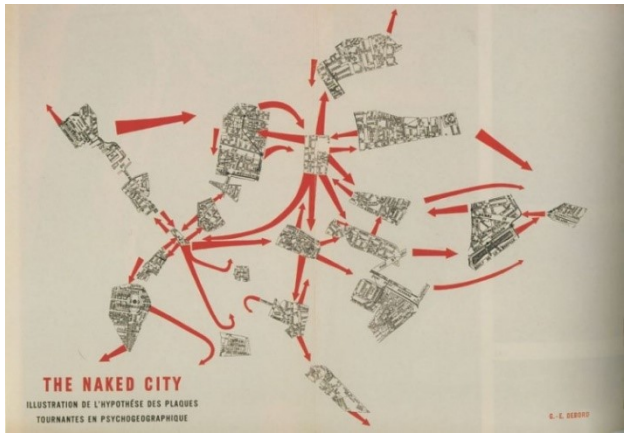

Ψυχογεωγραφικός χάρτης του Παρισιού. Guy Debord & Ager Jorn, The Naked City, 1957

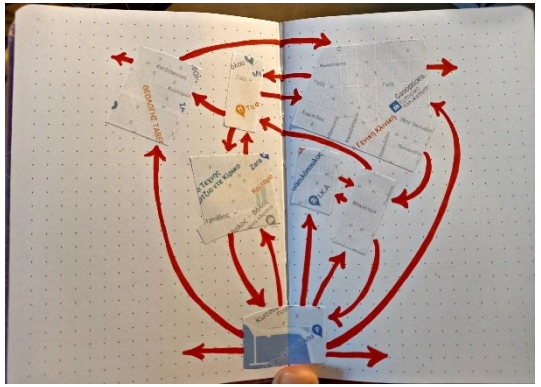

Καλή, 2021

Ψυχογεωγραφία και Εκπαίδευση

Η ψυχογεωγραφία έχει αρχίσει να εφαρμόζεται πλέον και στον χώρο της εκπαίδευσης.

Σύγχρονες ερευνητικές και εκπαιδευτικές πρακτικές βασίζονται στις αρχές της ψυχογεωγραφίας και σχεδιάζονται βάσει των ψυχογεωγραφικών περιπάτων των καταστασιακών (Bassett, 2004˙ Stehle, 2008˙ Parry, 2019˙ Kim, 2021˙ Καλή, 2021).

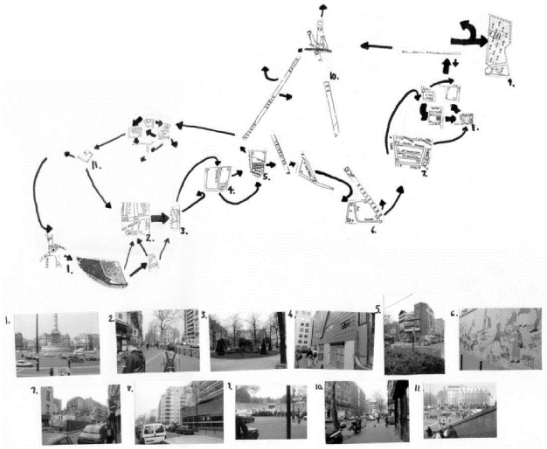

Ένα νέο εκπαιδευτικό εργαλείο

Παρουσιάζοντας το ημερολόγιο της φύσης και το καταστασιακό/ψυχογεωγραφικό παιχνίδι εντοπίζονται σημαντικές ομοιότητες, αλλά και διαφορές ως προς την προσέγγισή τους.

Δημιουργείται, λοιπόν, το εύλογο ερώτημα του πώς θα μπορούσαν αυτά τα δύο εργαλεία να ενώσουν τις βασικές τους αρχές δημιουργώντας ένα νεό παιδαγωγικό εργαλείο που να μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της παιδαγωγικής πράξης.

Λαμβάνοντας υπόψη πως το ημερολόγιο της φύσης εστιάζει στον φυσικό κόσμο, ενώ το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι στο αστικό περιβάλλον, φαίνεται πως η συνένωση αυτών των δύο μπορεί να δημιουργήσει ένα διευρυμένο και δημιουργικό εκπαιδευτικό εργαλείο με παιγνιώδη χαρακτηριστικά, όπου οι συμμετέχοντες/ουσες περιπλανιούνται στα αστικά κέντρα, παρατηρούν και καταγράφουν τόσο τα φυσικά όσο και τα ανθρωπογενή στοιχεία γύρω τους.

Ένα δημιουργικό ημερολόγιο εμπειριών

Με τη συνένωση των παραπάνω διαμορφώνεται ένα νέο δημιουργικό ημερολόγιο εμπειριών, το οποίο θα περιλαμβάνει όλα εκείνα τα στοιχεία που έχουν συλλέξει οι εκπαιδευόμενοι/ες κατά την διάρκεια των συλλογικών περιπάτων παρατήρησης του περιβάλλοντός τους.

Συλλέγοντας κείμενα, εικόνες, ψηφιακό υλικό (ηχογραφήσεις, βίντεο, φωτογραφίες), ποιήματα, χαρτογραφημένες διαδρομές, ζωγραφιές, υλικά από τους περιπάτους κ.ο.κ., μπορούν να δημιουργηθούν συλλογικοί ή ατομικοί χάρτες που να αναπαριστούν τη συνολική τους εμπειρία.

Έτσι, σκέψεις γύρω από τον φυσικό κόσμο θα συνδιαλέγονται με προβληματισμούς και παρατηρήσεις γύρω από το αστικό περιβάλλον δημιουργώντας μια αέναη εξερεύνηση και αναστοχασμό πάνω στις εμπειρίες τους.

Εκπαιδευτικές προτάσεις

- Να πραγματοποιηθούν συλλογικοί περίπατοι στην πόλη στηριζόμενοι στις αρχές της ψυχογεωγραφίας.
- Κατά τη διάρκεια των περιπάτων, οι εκπαιδευόμενοι/ες να παρατηρούν τόσο τον φυσικό κόσμο όσο και το αστικό περιβάλλον με ό,τι αυτό περιλαμβάνει.
- Να αφεθούν ελεύθεροι/ες να μαγνητοσκοπήσουν, να φωτογραφήσουν, να καταγράψουν κατά τους περιπάτους τους.
- Να σημειώσουν σημεία από τους περιπάτους στον χάρτη.
- Να δημιουργήσουν συλλογικά ή ατομικά τους χάρτες εμπειρίας του περιπάτου.

Βιβλιογραφία

- Bassett, K. (2004). Walking as an aesthetic practice and a critical tool: some psychogeographic experiments', *Journal of Geography in Higher Education, 28, 3*, pp. 397–410.
- Careri, F. (2017). *Walkscapes*. USA: Culicidae Architectural Press.
- Cormell, J. & Ivey, T. (2012). Nature Journaling. Enhancing Student's Connection to the Environment through Writing. *Science Scope, 35(5),* 38-43.
- Καλή, Α. Μ. (2021). *Το ψυχογεωγραφικό παιχνίδι ως μέσο αλληλεπίδρασης και διερεύνησης στο αστικό περιβάλλον.* (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας: Βόλος.
- Kim, M. (2021). The pedagogical effects of psychogeographic urban exploration and mapping, *Geography, 106:2*, 92-100, DOI: 10.1080/00167487.2021.1919412
- Ντεμπόρ, Γ. (1957/1998). *Έκθεση περί της κατασκευής καταστάσεων και των συνθηκών οργάνωσης και δράσης της διεθνούς καταστασιακής τάσης.* Αθήνα: Ελεύθερος τύπος.
- Parry, B. (2019). Peripatopolis – performance methods of the International Peripatetic Sculptors Society. In S. Davis & K. Snepvangers (Eds.), *Embodied and walking pedagogies engaging the visual domain: research, creation and practice* (pp. 143-163). Champaign, IL: Common Ground Research Networks. doi:10.18848/978-1-86335-132-4/CGP.
- Stehle, M. (2008). PsychoGeography as Teaching Tool: Troubled Travels Through an Experimental First-Year Seminar. *InterActions: UCLA Journal of Education and Information Studies, 4(2)*. http://dx.doi.org/10.5070/D442000626 Retrieved from https://escholarship.org/uc/item/3xv3634r
- Συλαίου, Σ., Λαγούδη, Ε. & Χουντάση, Μ. (2015). Σιτουασιονισμός και δημιουργία καταστάσεων σε ψηφιακά περιβάλλοντα τέχνης. Στο Γ. Ζιώγας & Σ. Συλαίου (Επιμ.), *Τοπίο: Ιστορίες, Πολιτικές αναπαραστάσεις, Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Θεσσαλονίκη 9-10 Ιανουαρίου 2015.*
- Τσεβρένη, Ι. (2020). Η αίσθηση του θάμβους και της κατάπληξης όταν τα μικρά παιδιά προσεγγίζουν τη φύση: ξαναδιαβάζοντας τη Rachel Carson. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την Αειφορία, 2(1),* 42-52.
- Τσεβρένη, Ι. (2021). Παιδαγωγικές αρχές και μέθοδοι ενδυνάμωσης της σχέσης των μικρών παιδιών με τον φυσικό κόσμο. Στο Β. Παπαβασιλείου, Ε. Νικολάου, Χ. Χατζηνικόλα & Μ. Καΐλα (Επιμ.), *Βιοποικιλότητα, Κοινωνική Πολιτισμική Πολυποικιλότητα* (σσ. 106-118). Αθήνα: Διάδραση.
- Tsevreni, I. (2021). Nature journaling as a holistic pedagogical experience with the more-than-human world. *The Journal of Environmental Education, 52(1),* 14-24.
- Warkentin, T. (2011). Cultivating Urban Naturalists: Teaching Experiential, Place-based Learning through Nature Journaling in Central Park. *Journal of Geography, 110(6)*, 227-238.

Σας ευχαριστούμε πολύ!